

Юшкевич В. В.,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарних
та правових дисциплін,
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ БІЖЕНЦІВ ТА ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Сучасні збройні конфлікти, зокрема повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року, призвели до масштабної гуманітарної кризи. Вимушене переміщення цивільного населення стало одним із найбільш драматичних наслідків війни, що супроводжується порушенням міжнародного гуманітарного права (МГП). У таких умовах ключову роль у забезпеченні правового захисту біженців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО) відіграють міжнародно-правові механізми, національне законодавство, а також державні інституції, зокрема Національна гвардія України (НГУ).

Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), станом на 2023 рік понад 8 мільйонів українців стали біженцями за межами країни, а ще близько 6,5 мільйона осіб були змушені залишити свої домівки в межах України. Основні міжнародні правові акти, що регулюють захист таких осіб, включають Женевські конвенції 1949 року та їх Додаткові протоколи 1977 року [1], Конвенцію про статус біженців 1951 року і Протокол 1967 року [2], а також резолюції Ради Безпеки ООН, зокрема Резолюцію 1674 (2006), що підтверджує зобов'язання держав щодо захисту цивільного населення під час збройних конфліктів. У національному правовому полі ключовим нормативним актом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII [3], який визначає правовий статус, механізми соціального захисту та гарантії реалізації прав ВПО в умовах війни.

Значна відповідальність за забезпечення безпеки цивільного населення та підтримку правопорядку в зонах бойових дій покладена на Національну гвардію України, яка виконує як військові, так і правоохоронні функції. НГУ здійснює захист гуманітарних коридорів, забезпечує безпеку евакуаційних маршрутів, охороняє гуманітарні місії міжнародних організацій, таких як Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та ООН, а також контролює правопорядок у місцях тимчасового розміщення ВПО. Наприклад, у квітні 2022 року гвардійці забезпечували безпечний вихід цивільних з Маріуполя через так званий «зелений коридор» до Запоріжжя, що було одним із найскладніших евакуаційних заходів, враховуючи постійні порушення домовленостей з боку російських військ [4].

Окремим аспектом діяльності Національної гвардії є документування воєнних злочинів, скоєних російськими військовими проти цивільного населення. Гвардійці беруть участь у зборі доказів для подальшого розслідування злочинів, пов'язаних із насильницькими депортаціями українців, знищенням цивільної інфраструктури, зокрема житлових будинків, шкіл, лікарень, а також масовими вбивствами мирного населення, як це було зафіксовано у Бучі, Ізюмі та Маріуполі. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на кінець 2023 року задокументовано понад 100 тисяч злочинів, пов'язаних із агресією Російської Федерації [5].

Оскільки гуманітарна криза, спричинена війною, має міжнародний вимір, Україна активно співпрацює із зарубіжними партнерами для покращення механізмів захисту біженців та ВПО. Важливу роль відіграє співпраця з Європейським Союзом у межах Директиви про тимчасовий захист (Temporary Protection Directive), яка дозволяє українцям отримувати статус тимчасового захисту в країнах ЄС. Крім того, українські силові структури, включно з НГУ, беруть участь у спільних програмах НАТО, спрямованих на посилення безпеки гуманітарних конвоїв та захист цивільного населення в умовах війни. Також ведеться активна взаємодія з міжнародними організаціями, такими як UNHCR, Міжнародна організація з міграції (ІОМ), ЮНІСЕФ, що надають гуманітарну допомогу та підтримку тимчасово переміщеним особам [2].

З огляду на масштабність гуманітарної катастрофи, яку спричинила війна, а також зростаючі ризики для цивільного населення, необхідно посилювати міжнародно-правові механізми захисту ВПО та біженців, розширювати співпрацю між українськими силовими структурами та міжнародними гуманітарними організаціями. Важливим напрямком є також удосконалення законодавства України відповідно до міжнародних стандартів, зокрема в частині гарантування правового статусу переміщених осіб, створення ефективних механізмів компенсації за втрачене житло та розширення програм соціальної інтеграції ВПО. Діяльність Національної гвардії України у цьому контексті є критично важливою для забезпечення безпеки гуманітарних операцій, запобігання воєнним злочинам та підтримки правопорядку в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. *Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року*. Женева, 2022. URL: <https://ombudsman.gov.ua/zhenevski-konvenciyi-pro-zahist-zhertv-vijni-1949-roku>.
2. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. *Конвенція про статус біженців 1951 року та Протокол 1967 року*. Женева, 2023. URL: <https://www.unhcr.org/ua/36235-конвенція-про-статус-біженців-1951-року-70-p.html>.
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

4. Міністерство внутрішніх справ України. *Звіт про евакуацію цивільного населення з Маріуполя*. Київ, 2022. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/evakuasiya-z-mariupolya-rozprochalas>.

5. Офіс Генерального прокурора України. *Доповідь про воєнні злочини РФ проти цивільного населення України*. Київ, 2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/specialnij-zvit-pro-voenni-zlocini-rf-proti-civilnogo-naselennya-ukrayini>.